

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

САЄНКО Сергій Іванович

УДК 351.761.3:347.19 (477)

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ
ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ**

Спеціальність 12.00.07 - адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

ХАРКІВ - 2007

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі адміністративного права та адміністративної діяльності Луганського державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Голосніченко Іван Пантелійович,
Київський Національний університет культури і
мистецтв, завідувач кафедри конституційного
та адміністративного права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Курінний Євген Володимирович,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
адміністративного права та процесу;

кандидат юридичних наук, доцент
Зима Олександр Тарасович,
Національна юридична академія України ім. Ярослава
Мудрого, доцент кафедри адміністративного права.

Провідна установа:

Київський національний університет внутрішніх справ,
кафедра адміністративного права та адміністративного
процесу, МВС України (м. Київ).

Захист відбудеться 27 квітня 2007 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01. Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27).

Автореферат розісланий 19 березня 2007 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

О.М. Литвинов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Протягом останніх років в Україні спостерігається стійка тенденція до подальшого загострення проблем, пов'язаних із поширенням наркоманії та наркоделіктності, що створює безпосередню загрозу генофонду нації, забезпеченню правопорядку, національній безпеці країни. До основних чинників, що сприяють поширенню зазначених асоціальних явищ, відносяться недосконалість механізму контролю за дотриманням вимог антинаркотичного законодавства хіміко-фармацевтичними та сільськогосподарськими підприємствами, численні порушення ліцензійних та інших умов здійснення господарської діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів і психотропних речовин.

Намагаючись розробити та здійснити нові пріоритетні заходи, які б дозволили на державному рівні ефективно протидіяти правопорушенням юридичних осіб у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, Україна відповідно до взятих на себе зобов'язань перед міжнародним співтовариством мала б використовувати весь потенціал правових засобів, зокрема й адміністративного примусу. Проте очевидним є факт, що чинне адміністративно-деліктне законодавство ще недостатньою мірою вирішує цю проблему, бо чітко не визначено порядок притягнення юридичних осіб до відповідальності за такі правопорушення, не узгоджено та не систематизовано матеріальні й процесуальні засади адміністративної відповідальності вказаних суб'єктів. Крім того, потребує вдосконалення адміністративно-юрисдикційна діяльність державних органів, яка досі ні організаційно, ні функціонально не перебудована згідно з принципами правової держави.

Саме тому одним із перспективних напрямів протидії поширенню наркоделіктності, на погляд автора, має стати запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб, більш чітке визначення юрисдикційних повноважень державних органів, порядку та процедур здійснення адміністративно-деліктного провадження у сфері обігу наркотичних засобів.

Дослідження правового інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб в Україні перебуває на початковому етапі. Лише в окремих роботах фрагментарно розглядаються певні його елементи. Велике значення для розроблення теоретичних положень дисертації мали праці вчених-адміністративістів В.Б. Авер'янова, А.Б. Агапова, О.М. Бандурки, Д.М. Бахраха, К.С. Бельського, Ю.П. Битяка, С.В. Ващенко, О.С. Дугенця, І.І. Веремеєнка, І.П. Голосніченка, С.Т. Гончарука, Є.В. Додіна, О.К. Застрожної, О.Т. Зими, І.О. Картузової, С.В. Ківалова, А.П. Ключниченка, Л.В. Ковалю, Ю.Ю. Колісниченка, Т.О. Коломоець, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.В. Кузьменко, Є.В. Курінного, Д.М. Лук'янця, М.Я. Масленнікова, О.І. Миколенка, О.В. Овчарової, В.Ф. Опришка, О.І. Остапенка, Ю.С. Педька, В.Г. Перепелюка, Н.Г. Саліщевої, В.Д. Сорокіна, М.Ф. Стахурського, В.С. Стефанюка, С.М. Тараненка, Ю.О. Тихомирова, М.М. Тищенко, Н.В. Хорощак, А.П. Шергіна, В.К. Шкарупи, О.М. Якуби та інших.

Цілеспрямовано інститут юридичної відповідальності у сфері наркообігу вивчали А.В. Бережной, Н.І. Золотарьова, М.П. Легецький, А.А. Музика, Р.М. Павленко, М.П. Селиванов, В.М. Смітєнко, Л.В. Сорока, В.І. Ткаченко, Є.В. Фесенко, М.С. Хруппа.

Разом із тим, проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у вітчизняній науці дотепер комплексно не досліджувалися. А відсутність відповідної монографічної літератури свідчить як про складність цих питань, так і про недостатню увагу до них із боку вчених-правознавців. Беззаперечна наукова значущість теоретичного розроблення проблематики в цій сфері та її актуальність зумовлюють потребу в проведенні поглибленого дослідження цілісного правового механізму притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері наркообігу.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлюється також і тією обставиною, що в цей час здійснюються законопроектні роботи щодо вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність і пошуку оптимальної системи органів адміністративно-деліктної юрисдикції України, модернізуються адміністративні правовідносини між державою та особою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження перебуває в безпосередньому зв'язку з державними планами та програмами науково-дослідної роботи й відповідає Концепції реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2002-2010 роки, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України № 26-р від 24 січня 2002 р., Програмі реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003-2010 роки, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України № 877 від 4 червня 2003 р., Пріоритетним напрямкам наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність ОВС на період 2004-2009 рр., затвердженим наказом МВС України № 755 від 5 липня 2004 р., Плану науково-дослідної роботи Луганського державного університету внутрішніх справ. Актуальність цього напрямку дослідження підтверджується положеннями Концепції адміністративної реформи в Україні, затвердженої указом Президента України № 810 від 22 липня 1998 р. Його проблематика безпосередньо стосується теми ІДП НАН України “Проблеми адміністративно-правового забезпечення реформування державного управління (адміністративної реформи) в Україні” (0102U001601).

Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування необхідності запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, виявлення причин і умов поширення адміністративної наркоделіктності, розроблення пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення чинного адміністративного законо-

давства та практики його застосування органами адміністративної юрисдикції. Зазначеною метою зумовлено поставлення таких **завдань**:

з'ясувати особливості становлення та розвитку інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері наркообігу;

визначити напрями формування найбільш ефективної системи адміністративних стягнень, що пропонується застосовувати до юридичних осіб;

обґрунтувати й запропонувати склади адміністративних правопорушень, що можуть вчинятися юридичними особами у сфері обігу наркотичних засобів, дати їм юридичну характеристику;

з'ясувати сутність і визначити структуру адміністративно-деліктного провадження у сфері наркообігу, охарактеризувати його стадії;

визначити систему учасників адміністративно-деліктного провадження у сфері наркообігу й особливості їх процесуального статусу;

проаналізувати існуючий порядок обчислення адміністративно-процесуальних строків, запропонувати шляхи його вдосконалення;

удосконалити механізм забезпечення законності в адміністративно-деліктному провадженні;

розробити формалізовані зразки окремих процесуальних документів, що можуть використовуватися в провадженні, та обґрунтувати необхідність їх закріплення в законодавстві України;

виробити конкретні пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення правових засад і практики організації та ефективного здійснення виконавчого провадження.

Об'єктом дослідження є адміністративно-правові відносини обігу наркотичних засобів і проблеми відповідальності юридичних осіб за їх порушення.

Предметом дослідження є закономірності виникнення нових правових ідей щодо запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, законодавчі й інші нормативні акти, що регулюють порядок обігу наркотичних засобів в Україні, адміністративно-деліктна практика та зарубіжний досвід у цій сфері.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сучасні загальнонаукові методи та прийоми пізнання, наукові концепції державного управління, адміністративно-деліктного права та процесу, соціології тощо. Для одержання найбільш достовірних наукових результатів у роботі використовувалися діалектичний, структурно-функціональний, системно-структурний, порівняльно-правовий, історичний, конкретно-соціологічний та інші методи.

За допомогою інструментів діалектики – аналізу, синтезу, аналогії досліджено поняття, ознаки та зміст адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері обігу наркотичних засобів (підрозділ 1.1). Системно-структурний метод використано для визначення місця органів внутрішніх справ у системі органів адміністративно-деліктної юрисдикції у сфері наркообігу

(підрозділ 2.2), а структурно-функціональний метод дозволив з'ясувати особливості адміністративно-правового статусу учасників адміністративно-деліктного провадження (розділ 2). Зазначені наукові прийоми, а також порівняльно-правовий метод дали можливість проаналізувати положення національного та зарубіжного законодавства, дати характеристику системи адміністративних стягнень (підрозділ 1.1) і складів наркоделіктів, що можуть застосовуватися до юридичних осіб (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4). Історичний метод застосовано при здійсненні аналізу розвитку процесуальних засад адміністративної відповідальності юридичних осіб (підрозділ 2.1).

Емпіричну базу дослідження з проблемних питань удосконалення адміністративно-деліктного законодавства склали опитування 321 практичного працівника міліції, що уповноважені здійснювати заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, у тому числі анкетуванням (152) та інтерв'юванням (169). Крім того, опитано (методом інтерв'ювання) 342 особи, які притягувалися до адміністративної відповідальності. У роботі також використовувалися інформаційні, статистичні й аналітичні матеріали МВС України щодо застосування в діяльності ОВС заходів протидії наркоманії та наркоделіктності.

Дисертацію виконано з урахуванням сучасних наукових розробок. Її нормативною базою стали Конституція України, чинні основоположні законодавчі й інші нормативно-правові акти. Оскільки дослідження має комплексний характер, разом з юридичною вивчалася політична та соціологічна література, публікації в пресі, статистичні матеріали та результати конкретних соціологічних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній адміністративно-правовій науці комплексних досліджень, присвячених проблемам запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Найбільш важливими з числа теоретичних положень, висновків і практичних пропозицій, що сформульовані в дисертації та відповідають вимогам наукової новизни, є насамперед такі:

уперше:

- з'ясовано співвідношення позитивного та ретроспективного аспектів адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері наркообігу та визначено їх діалектичний зв'язок;
- виявлено закономірності виникнення нових правових ідей щодо запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів;
- запропоновано зміни до законодавства, які передбачають склади адміністративних проступків, де суб'єктом проступку буде юридична особа;
- розроблено варіант розділу проекту Кодексу України про адміністративні проступки з урахуванням родового об'єкта посягання наркоделікту (правовідносини у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин);

- визначено обсяг процесуального статусу законного представника юридичної особи, що може брати участь у провадженні в справах про адміністративні правопорушення;

удосконалено:

- структуру провадження в справах про адміністративні правопорушення з урахуванням за-
провадження відповідальності юридичних осіб у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних
речовин;

- адміністративно-правовий статус правопорушника та потерпілого як учасників адмініст-
ративно-деліктного провадження;

- методику обчислення та дотримання процесуальних строків провадження в справах про
адміністративні правопорушення;

набули подальшого розвитку:

- положення про запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб шляхом
внесення пропозицій щодо змін і доповнень до чинного законодавства з подальшою систематиза-
цією та уніфікацією відомчих нормативних актів;

- теоретичні положення адміністративно-правової науки стосовно поняття, ознак та елеме-
нтів складу адміністративного правопорушення, вчиненого юридичною особою;

- механізм формування процесуально-правового статусу органів адміністративно-деліктної
юрисдикції у сфері наркообігу та визначення меж і оптимального обсягу їх компетенції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як нау-
ково-теоретичний, так і практичний інтерес. Висновки та пропозиції, що містяться в дисертації,
можуть бути використані:

у сфері науково-дослідної діяльності – для подальшого розроблення положень інституту
адміністративної відповідальності юридичних осіб;

у правотворчості – для внесення змін і доповнень до чинного законодавства про адмініст-
ративні правопорушення та до проекту Кодексу України про адміністративні проступки;

у правозастосовчій діяльності – для вдосконалення практичної діяльності державних органів
щодо застосування заходів адміністративної відповідальності до порушників антинаркотичного
законодавства;

у навчальному процесі матеріали дисертації доцільно використовувати, готуючи лекційні
курси, підручники, навчальні посібники, програми та методичні розробки для студентів, курсантів і
слухачів вищих юридичних закладів освіти, для підвищення кваліфікації працівників правоохо-
ронних органів і правового виховання населення.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та практичні рекоменда-
ції, що містяться в дисертації, обговорювалися на засіданнях кафедри адміністративного права та
адміністративної діяльності Луганського державного університету внутрішніх справ. Окремі по-

ложення було оприлюднено на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях: “Актуальні проблеми правозастосовчої та правоохоронної діяльності в сучасних умовах” (м. Новочеркаськ, 28 березня 2003 р.); “Ідея правової держави: історія і сучасність” (м. Луганськ, 22-23 квітня 2003 р.); “Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у сучасних умовах” (м. Дніпропетровськ, 22 жовтня 2004 р.); “Право ХХІ століття: становлення та перспективи розвитку” (м. Миколаїв, 25 листопада 2005 р.).

Положення дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі при проведенні занять у Луганському державному університеті внутрішніх справ (акт впровадження від 18 квітня 2006 р.) та Одеському юридичному інституті Харківського національного університету внутрішніх справ МВС України (акт впровадження від 25 квітня 2006 р.)

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, знайшли відображення в десяти публікаціях: шести статтях у фахових наукових виданнях, чотирьох тезах доповідей, опублікованих у збірниках наукових праць за результатами конференцій.

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями. Вона складається зі вступу, двох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і семи додатків. Повний обсяг дисертації становить 238 сторінок. Список використаних джерел складається із 211 найменувань і займає 22 сторінки, обсяг додатків – 23 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дисертаційного дослідження, акцентується увага на її актуальності, указується на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета і завдання, об'єкт, предмет, методологічні основи дослідження, розкривається наукова новизна, висвітлюються теоретична й емпірична основи, практичне значення одержаних результатів, подаються відомості про їх апробацію та впровадження.

Перший розділ “Соціально-правова обумовленість запровадження відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів” складається з чотирьох підрозділів, у яких на підставі аналізу положень теорії адміністративного права, нормативної бази й історичного та зарубіжного досвіду досліджуються матеріальні засади адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері наркообігу.

У **підрозділі 1.1. “Концептуальні положення інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів”** проаналізовано діалектичний зв'язок позитивного та ретроспективного аспектів адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері обігу наркотичних засобів.

Звертається увага на те, що інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері наркообігу повинен, з одного боку, виконувати функцію певного державного гаранта дотримання вимог чинного антинаркотичного законодавства, а з іншого – сприяти добровільному виконанню дієздатною особою юридичних обов’язків, правомірного використання нею суб’єктивних прав без посягання при цьому на законні права та свободи, честь і гідність інших суб’єктів.

У підрозділі визначаються відмітні ознаки позитивної адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері обігу наркотичних засобів, серед яких автор виділяє: нерозривний зв’язок з нормами адміністративного права, які встановлюють адміністративно-правовий статус суб’єктів; гарантованість державним примусом; обумовленість правомірною поведінкою особи; схвалення (а в деяких випадках і заохочення) державою; реалізація в межах адміністративно-правових відносин.

Характеризуючи ретроспективну адміністративну відповідальність юридичних осіб у сфері наркообігу, дисертант стверджує, що її настання можливе лише за одночасної наявності формальної (нормативної), фактичної та процесуальної підстав. А тому звертається увага на необхідність чіткого законодавчого визначення складів адміністративних правопорушень, що можуть вчинятися юридичними особами у сфері обігу наркотичних засобів, та процедури притягнення їх до відповідальності.

Доведено, що за своєю правовою природою фінансові (економічні) санкції, які застосовуються до юридичних осіб у сфері наркообігу, є адміністративними стягненнями. Для ефективного функціонування адміністративної відповідальності юридичних осіб запропоновано закріпити в КУпАП таку їх систему: попередження, штраф, оплатне вилучення знаряддя вчинення або предмета адміністративного правопорушення, конфіскація знаряддя вчинення або предмета адміністративного правопорушення, позбавлення ліцензії (дозволу) та примусове припинення діяльності юридичної особи.

Наголошено, що для поліпшення стану наркоделіктності необхідно у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів запровадити ефективну реалізацію концептуальних положень адміністративно-деліктної політики, а саме: здійснювати прогностичну діяльність щодо визначення й теоретичного обґрунтування потреб у введенні та скасуванні заборон на діяння юридичних осіб; установлювати й коригувати відповідальність в адміністративному порядку за їх порушення; формувати та науково забезпечувати адміністративно-деліктне законодавство відповідно до державної політики. При цьому автор стверджує, що головна роль у визначенні адміністративно-деліктної політики у сфері обігу наркотичних засобів має бути відведена українському законодавцю.

У підрозділі 1.2. “Об’єктивна потреба адміністративної відповідальності юридичних осіб за незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних

засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах” обґрунтовується доцільність визнання суб’єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44 КУпАП, юридичної особи, а також установлення адміністративної відповідальності для такої особи за його вчинення.

У роботі доводиться, що родовим об’єктом посягання аналізованого делікту є правовідносини у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, а безпосереднім – правовідносини щодо забезпечення законного порядку здійснення діяльності, пов’язаної саме з виробництвом, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням наркотичних засобів або психотропних речовин.

На підставі узагальнення практики застосування антинаркотичного законодавства України акцентовано увагу на необхідності роз’яснення Пленумом Верховного Суду України питань щодо кваліфікації протиправних діянь юридичних осіб, які виявилися в незаконному виробництві, придбанні, зберіганні, перевезенні, пересиланні наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах.

Обґрунтовано висновок про те, що адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 44 КУпАП, має визначатися як проступок з формальним складом, а заохочувальна норма, передбачена ч. 2 ст. 44 КУпАП, має поширюватися також і на юридичних осіб.

У *підрозділі 1.3. “Запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб за невжиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць їх зберігання та переробки”* зазначається, що для ефективної протидії поширенню наркоделіктності юридичних осіб у чинному законодавстві необхідно встановити адміністративну відповідальність для таких суб’єктів за скоєння правопорушень, передбачених ст. 106¹ КУпАП.

Аналізуючи правовідносини, на які посягають адміністративні делікти, передбачені ст. 106¹ КУпАП, автор робить висновок про те, що родовим об’єктом їх посягання є правовідносини у сфері наркообігу. Виходячи з цього, пропонує зазначені делікти віднести до окремої глави КУпАП, яка б мала назву: “Правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин”.

З’ясовано, що діяння, які заборонено здійснювати згідно зі ст. 106¹ КУпАП, посягають на різні безпосередні об’єкти. З урахуванням цього обґрунтовано доцільність виокремлення в КУпАП: 1) ст. 106³, яка встановлюватиме відповідальність для землекористувачів і землевласників за невжиття на закріплених за ними земельних ділянках заходів щодо знищення виявлених дикорослих або незаконно посіяних конопель чи снотворного маку після отримання офіційного припису уповноваженого органу (посадової особи); безпосереднім об’єктом посягання цього делікту слід визнати правовідносини у сфері забезпечення законного порядку здійснення культивування рослин, що містять у своєму складі алкалоїди наркотичних засобів або психотропних речовин;

2) ст. 106⁴, яка встановлюватиме відповідальність для фізичних і юридичних осіб за невжиття заходів щодо знищення післяжнивних залишків, залишків від обмолоту та очищення рослин снотворного маку чи конопель, наркотичних засобів і психотропних речовин, а також відходів виробництва та неякісних лікарських засобів, що містять наркотичні засоби чи психотропні речовини; безпосереднім об'єктом посягання цього делікту слід визнати правовідносини щодо забезпечення законного порядку знищення наркотичних засобів і психотропних речовин.

Доведено, що за законодавчо визначеним у ст. 106¹ КУпАП безпосереднім об'єктом посягання делікту (правовідносини щодо забезпечення режиму охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць зберігання та переробки їх врожаю) частина 1 цієї статті має регламентувати відповідальність власника об'єкта охорони за невжиття заходів щодо забезпечення встановленого режиму охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць зберігання та переробки їх врожаю, а частина 2 – відповідальність Державної служби охорони та інших організацій, які мають ліцензію на надання послуг, пов'язаних з охороною державної та іншої власності, за неналежну охорону посівів снотворного маку чи конопель, місць зберігання та переробки їх врожаю.

У підрозділі 1.4. “Юридична характеристика незаконних посіву та вирощування снотворного маку чи конопель і необхідність установлення адміністративної відповідальності юридичних осіб за такі протиправні дії” на основі дослідження правових, організаційних, технологічних, кваліфікаційних і спеціальних вимог, обов'язкових для виконання суб'єктами при культивуванні рослин, що містять наркотичні засоби чи психотропні речовини, проаналізовано склад адміністративного делікту, передбаченого ст. 106² КУпАП, і зроблено висновок про необхідність визнання суб'єктом його вчинення юридичної особи.

Розглядаючи різні підходи до визначення безпосереднього об'єкта адміністративного проступку, передбаченого ст. 106² КУпАП, дисертант пропонує віднести до нього правовідносини, що регулюють законний порядок саме культивування снотворного маку чи конопель у формі посіву та вирощування.

Звертається увага на те, що в антинаркотичному законодавстві відсутнє визначення терміна “незаконне культивування снотворного маку та конопль”, а також не розкривається зміст його форм, що ускладнює кваліфікацію вказаного делікту. Виходячи з цього, автор пропонує в Законі України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними” поняття незаконного культивування снотворного маку та конопель визначити як незаконні внесення у ґрунт насіння або висадження придбаної розсади снотворного маку чи конопель на відповідній земельній ділянці з наступним доглядом за сходами з метою доведення їх до відповідних фаз росту, з моменту яких можна виробляти сировину для отримання наркотичних засобів або психотропних речовин.

Аналіз санкції ст. 106² КУпАП дозволив автору зробити висновок про необхідність внесення до неї доповнень щодо вказівки у додатковому стягненні на конфіскацію незаконно вирощуваних рослин, які містять алкалоїди наркотичних засобів або психотропних речовин. Також дисертант вважає, що санкція ст. 106² КУпАП має бути альтернативною і передбачати застосування до юридичних осіб за вчинення незаконного культивування снотворного маку чи коноплі позбавлення ліцензії (дозволу) або примусового припинення діяльності таких суб'єктів.

Другий розділ “Особливості провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, суб'єктами яких пропонується юридична особа” складається з чотирьох підрозділів. На підставі аналізу положень теорії адміністративного права та процесу, чинного адміністративно-процесуального законодавства та практики його застосування досліджено особливості провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері наркообігу, суб'єктами вчинення яких пропонується визнати юридичних осіб, наведено характеристику його структурних елементів, визначено напрями вдосконалення процесуальної частини адміністративно-деліктного законодавства.

У підрозділі 2.1. “Попереднє розслідування як стадія провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, суб'єктами яких пропонується юридична особа” акцентується увага на необхідності законодавчого врегулювання процесуальних засад адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів. Дисертант вважає, що з метою систематизації адміністративно-деліктного законодавства щодо юридичних осіб та для усунення суперечностей у юрисдикційній практиці, зазначені засади до прийняття нового адміністративно-деліктного закону мають бути визначені в чинному КУпАП.

Доведено, що процесуальною підставою для порушення адміністративно-деліктного провадження у сфері наркообігу слід визнати наявність інформації про вірогідне вчинення проступку юридичною особою, а процесуальною підставою для порушення справи щодо такого суб'єкта – результати її перевірки, отримані шляхом опитування, проведення експертизи тощо, які свідчать про наявність у діянні особи ознак складу адміністративного проступку.

Дослідження процесуальної природи протоколу про адміністративне правопорушення дозволило з'ясувати, що він має виступати єдиним процесуальним документом у якому: 1) викладається лише попереднє з'ясування обставин вчиненого діяння юридичної особи та здійснюється його кваліфікація; 2) юридичній особі надається статус підозрюваної у вчиненні адміністративного проступку.

Зроблено висновок про необхідність наділення правом на складання протоколів про адміністративні проступки у сфері обігу наркотичних засобів щодо юридичних осіб посадових осіб ліцензійної комісії Мінагрополітики України, Державної служби лікарських засобів і виробів ме-

дичного призначення, Комітету з контролю за наркотиками, Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, з внесенням відповідних змін і доповнень до ч. 1 ст. 255 КУпАП.

На погляд дисертанта, спеціальної уваги потребує визначення процесуальних строків надіслання матеріалів справи за підвідомчістю й усунення виявлених недоліків у їх складанні. Важливим є законодавче встановлення моментів, з яких повинні починати обчислюватися такі строки, а також наслідків їх недотримання.

У *підрозділі 2.2. “Особливості розгляду справ про адміністративні правопорушення, вчинених юридичною особою у сфері обігу наркотичних засобів”* визначаються особливості здійснення процесуальних дій із підготовки органу (посадової особи) до розгляду справ про адміністративні наркоделікти щодо юридичних осіб, їх розгляду, прийняття рішення та доведення його до відома заінтересованих осіб і громадськості.

Проведене дослідження підвідомчості справ за зазначеною категорією деліктів дозволило зробити висновок про необхідність більш чіткого законодавчого визначення предметної компетенції ОВС і судів стосовно їх розгляду. Дисертант вважає, що в КУпАП доцільно закріпити правило, згідно з яким першочергове право розгляду справи має належати органу, що здійснював попереднє розслідування. У тих випадках, коли з огляду на матеріали справи орган, компетентний проводити попереднє розслідування, розглядати й приймати рішення за цією категорією справ, прийде до висновку, що застосування заходів адміністративного стягнення, які є в його розпорядженні, недостатньо, він може направити матеріали справи на розгляд органу, який вправі застосувати до винного більш суворий вид стягнення. Повноваженнями щодо розгляду справ про адміністративні проступки, вчинені юридичними особами у сфері обігу наркотичних засобів, доцільно наділити органи Міністерства аграрної політики України та Міністерства охорони здоров'я України.

Підкреслюється, що проблема визначення та розмежування компетенції органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, тісно пов'язана з досить частими змінами в системі органів державної влади. Для її розв'язання запропоновано закріпити в КУпАП положення про правонаступництво новоутворених органів щодо розгляду відповідних категорій адміністративних справ у випадках ліквідації, реорганізації чи перейменування органів.

Обґрунтовується необхідність розгляду всіх категорій справ про адміністративні наркоделікти в присутності правопорушника, потерпілого та (або) законного представника, що сприятиме реалізації виховної функції провадження. Крім того, законний представник має бути наділений таким самим обсягом прав і обов'язків, як правопорушник і потерпілий, інтереси яких він представляє.

Піддається критиці законодавчий підхід до встановлення різних за тривалістю строків для розгляду справ за відповідними категоріями адміністративних деліктів і висувається теза про необхідність їх уніфікації.

У підрозділі 2.3. “Забезпечення законності провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених юридичною особою” з’ясовуються сутність і зміст стадії перегляду справи про адміністративний проступок, вчинений юридичною особою у сфері наркообігу, та визначаються функції, які вона виконує в адміністративно-деліктному провадженні.

У роботі звертається увага на відсутність процесуального механізму реалізації юридичною особою права на захист від неправомірних рішень органів адміністративно-деліктної юрисдикції. Зокрема, у чинному законодавстві не визначено момент набрання законної сили рішенням у справі про адміністративне правопорушення, винесеним щодо такої особи. Пропонується в чинному КУпАП установити правило, згідно з яким зазначене рішення набиратиме законної сили після спливу десяти днів, відведених для його оскарження й опротестування.

Наголошується, що реалізації конституційного принципу верховенства права та вимог ст. 55 Конституції України в адміністративно-деліктному провадженні сприятиме закріплення в КУпАП за фізичною та юридичною особами права на оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення, що винесені районними (міськими) судами. Зазначеним суб’єктам слід також надати право на оскарження рішень юрисдикційних органів, прийнятих за результатами розгляду скарг і протестів на постанови в справах про адміністративні правопорушення.

Дослідження порядку опротестування рішення за скаргою на постанову в справах про адміністративні правопорушення дозволило зробити висновок про те, що протест на нього має подаватися до органу, який прийняв таке рішення. Останній протягом 3 діб повинен надіслати матеріали справи до вищого органу (посадової особи). З урахуванням цього наголошується на необхідності чіткого визначення в КУпАП повноважень вищих органів (посадових осіб) щодо перегляду справ про адміністративні правопорушення.

У підрозділі 2.4. “Особливості стадії виконання постанови про накладення адміністративного стягнення за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, суб’єктом якого пропонується юридична особа” розкривається сутність стадії виконання постанови про накладення адміністративного стягнення на юридичну особу та заперечується доцільність її визначення самостійним адміністративним провадженням.

З’ясовано, що звернення постанови до виконання в одному випадку доцільно розуміти як адміністративно-процесуальну діяльність юрисдикційного органу (посадової особи) з доведення постанови до органу-виконавця (посадової особи) і прийняття останнім цієї постанови до свого провадження; в іншому випадку (коли орган, що виніс постанову, сам і уповноважений її викону-

вати) – як процесуальну діяльність з доведення такої постанови до відома правопорушника антинаркотичного законодавства та роз'яснення йому наслідків її невиконання.

Обґрунтовується необхідність установлення для юридичних осіб правила про відстрочку виконання постанов про застосування адміністративних стягнень, а також висувається теза про доцільність передбачення в КУпАП норми, яка б регламентувала положення про розстрочку виконання деяких видів адміністративних стягнень на підставі скрутного матеріального становища юридичної особи.

Крім того, автор визначає строки давності звернення постанови про накладення адміністративного стягнення до виконання та її фактичного виконання, а також випадки переривання останнього.

У **висновках** викладено основні результати дисертаційного дослідження, до яких відносяться такі:

1. Для з'ясування регулятивного й охоронного характеру адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері обігу наркотичних засобів доцільно досліджувати її позитивний і ретроспективний аспекти. Ознаками, що характеризують позитивний аспект адміністративної відповідальності, є такі: вона нерозривно пов'язана з нормами адміністративного права, які встановлюють адміністративно-правовий статус юридичних осіб; гарантується державним примусом; обумовлена правомірною поведінкою особи; схвалюється (а в деяких випадках і заохочується) державою; здійснюється в межах адміністративно-правових відносин. Ретроспективна адміністративна відповідальність юридичних осіб одночасно зумовлюється такими підставами:

- формальною (нормативною), що виражається в наявності системи норм антинаркотичного законодавства, у якому визначено склади наркоделіктів, права та обов'язки учасників адміністративно-деліктних відносин, принципи, порядок і процесуальну форму притягнення до адміністративної відповідальності, систему адміністративних стягнень;
- фактичною, яка виявляється у вчиненні юридичною особою адміністративного правопорушення у сфері наркообігу;
- процесуальною, що полягає в діях органів адміністративно-деліктної юрисдикції, спрямованих на притягнення правопорушника до відповідальності.

2. Зменшенню обсягів незаконного обігу наркотичних засобів сприятиме визнання суб'єктами адміністративних правопорушень, передбачених ст.ст. 44, 106¹, 106² КУпАП, юридичних осіб. За родовим об'єктом посягання ці делікти слід віднести до окремої глави чинного КУпАП.

3. Для ефективного функціонування інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб в адміністративно-деліктному законодавстві України необхідно визначити чітку систему адміністративних стягнень, уточнити їх зміст, визначити мету застосування. До цієї сис-

теми доцільно віднести: попередження, штраф, оплатне вилучення знаряддя вчинення або предмета адміністративного правопорушення, конфіскацію знаряддя вчинення або предмета адміністративного правопорушення, позбавлення ліцензії (дозволу) та примусове припинення діяльності юридичної особи.

4. Процесуальні засади адміністративної відповідальності юридичних осіб за скоєння проступків у сфері обігу наркотичних засобів потребують законодавчого врегулювання з урахуванням конституційного принципу рівності всіх суб'єктів права власності перед законом (ч. 4 ст. 13 Конституції України), що дасть змогу визначити надійні гарантії захисту прав і свобод для вказаних суб'єктів при притягненні їх до відповідальності.

5. Процесуальною підставою для порушення адміністративно-деліктного провадження щодо юридичної особи у сфері наркообігу слід визнати наявність інформації про вірогідне вчинення адміністративного проступку, яка потребує перевірки; а процесуальною підставою для порушення справи – результати перевірки інформації, які свідчать про наявність у діянні суб'єкта ознак складу адміністративного проступку.

6. Для підвищення ефективності юрисдикційної діяльності державних органів у сфері обігу наркотичних засобів запропоновано надати повноваження на складання протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені: 1) ч. 1 ст. 44 КУпАП – посадовим особам органів охорони здоров'я та Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва; 2) ст.ст. 106¹ і 106² КУпАП – посадовим особам Міністерства аграрної політики України.

7. Потерпілий у провадженні в справах про адміністративні правопорушення має бути наділений такими суб'єктивними правами: давати пояснення, подавати докази; під час розгляду справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця в галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи; виступати рідною мовою та користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження.

8. Для забезпечення демократичного розвитку адміністративно-деліктного процесу доцільним є запровадження інституту законного представництва інтересів юридичної особи в провадженні в справах про адміністративні правопорушення. Цій меті відповідатиме законодавче визначення переліку осіб, уповноважених на законне представництво інтересів указанного суб'єкта, а також їх процесуального статусу в адміністративно-деліктному провадженні.

9. Вимогам режиму законності відповідатиме закріплення в КУпАП за фізичною та юридичною особами права на оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення, що винесені районними (міськими) судами, а також термінів, протягом яких може бути ініційовано процес перегляду справи прокурором або в порядку власної ініціативи вищим органом (посадовою особою).

10. Для підвищення ефективності виконавчого провадження в законодавстві необхідно встановити правило про заміну одного виду адміністративного стягнення на інший для тих випадків, коли юридична особа ухиляється від виконання постанови про його накладення або коли її виконання з будь-яких інших причин неможливе, а також положення про розстрочку виконання постанови з урахуванням матеріального становища юридичної особи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ:

Саенко С.И. К вопросу об административной ответственности субъектов предпринимательской деятельности // Актуальные проблемы правоприменительной и правоохранительной деятельности в современных условиях: Материалы междунар. науч.-практ. конф., г. Новочеркасск, 28 марта 2003 г. – Новочеркасск: ЮРГТУ (НПИ), 2003. – С. 21-24.

Саенко С.И. Административная деликтоспособность как самостоятельный элемент правосубъектности юридического лица // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2004. – Спец. випуск, частина 5. – С. 165-171.

Саенко С.И. К вопросу об административной ответственности юридических лиц // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2004. – № 1. – С. 85-95.

Саенко С.И. Административно-правовые меры противодействия незаконному обороту наркотических средств (сравнительно-правовое исследование) // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2004. – Спеціальний випуск № 2 (19) “Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у сучасних умовах”. – С. 138-142.

Саенко С.И. Административная ответственность юридических лиц за правонарушения в сфере оборота наркотических средств в Украине // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2004. – № 3. – С. 111-120.

Саенко С.И. Напрями вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства України щодо протидії незаконному культивуванню снотворного маку чи конопель // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2005. – № 1. – С. 136-147.

Саенко С.И. Про непосредственный объект и предмет правонарушений, предусмотренных ст. 106¹ КУпАП // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2005. – № 2. – С. 93-100.

Саенко С.И. Напрями вдосконалення законодавчого регламентування юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин //

Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – Сімферополь, 2005. – Вип. 7. – С. 153-156.

Саєнко С. Питання адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: позитивний та ретроспективний аспекти // Юридична Україна. – 2005. – № 12. – С. 22-26.

Саєнко С.І. Характеристика об'єкта правопорушень, передбачених ст. 106¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць / Голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. – Одеса: ПП “Фенікс”, 2006. – Вип. 28. – С. 270-272.

АНОТАЦІЇ

Саєнко С.І. Адміністративна відповідальність юридичних осіб за правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів. – *Рукопис*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Луганський державний університет внутрішніх справ, Луганськ, 2007.

Дисертацію присвячено теоретичним, законодавчим і практичним проблемам запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Піддано аналізу склади таких правопорушень і визначено ефективну систему адміністративних стягнень, що може бути застосована до вказаних суб'єктів за вчинення проступків. Досліджено особливості нормативного забезпечення, сутність і структуру провадження в справах про адміністративні правопорушення, вчинених юридичною особою у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, розглянуто процесуальний статус його учасників. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавчого врегулювання матеріальних і процесуальних підстав притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб, запропоновано внесення конкретних змін і доповнень до чинного законодавства України.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, адміністративна відповідальність, юридична особа, наркотичні засоби, адміністративне стягнення, провадження, адміністративно-процесуальні строки.

Саєнко С.И. Административная ответственность юридических лиц за правонарушения в сфере оборота наркотических средств. – *Рукопись*.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Луганский государственный университет внутренних дел, Луганск, 2007.

Диссертация посвящена теоретическим, законодательным и практическим проблемам установления административной ответственности юридических лиц за правонарушения в сфере оборота наркотических средств и психотропных веществ. Комплексно проанализированы объективные и субъективные признаки составов таких правонарушений, определена эффективная система административных взысканий, которая может быть применена к юридическим лицам за их совершение. В указанную систему предлагается включить предупреждение, штраф, возмездное изъятие орудия совершения или предмета административного правонарушения, конфискацию орудия совершения или предмета административного правонарушения, лишение лицензии (разрешения) и принудительное прекращение деятельности юридического лица.

В работе акцентируется внимание на необходимости законодательного урегулирования процессуальных оснований привлечения к административной ответственности юридических лиц с учетом конституционного принципа равенства всех субъектов права собственности перед законом (ч. 4 ст. 13 Конституции Украины). Обосновывается тезис о том, что процессуальной гарантией защиты субъективных прав юридического лица в административно-деликтном производстве должен выступать институт законного представительства интересов такого субъекта.

Отмечается, что важную роль для надлежащего функционирования системы органов административно-деликтной юрисдикции в сфере оборота наркотических средств и психотропных веществ в современных условиях играет четкое определение их предметной компетенции. Предлагается закрепить в КУоАП положение о правопреемстве для вновь созданных органов по рассмотрению соответствующей категории административных дел для случаев ликвидации, реорганизации или переименования органов.

Особое внимание уделено вопросам обеспечения режима законности в производстве по делам об административных правонарушениях, совершаемых юридическими лицами в сфере оборота наркотических средств и психотропных веществ. Указывается на необходимость закрепления в КУоАП права физических и юридических лиц на обжалование постановлений по делам об административных правонарушениях, которые принимаются районными (городскими) судами, а также установления сроков, в течение которых может быть инициирован процесс пересмотра дела прокурором или по собственной инициативе вышестоящим органом (должностным лицом).

Исследуя причины, которые негативно влияют на эффективное исполнение постановлений по делам об административных правонарушениях, автор вносит конкретные предложения, направленные на их устранение в законодательстве Украины и юрисдикционной практике. Значительное

внимание в диссертации уделено формулированию предложений о внесении изменений и дополнений в КУоАП.

Ключевые слова: административное правонарушение, административная ответственность, юридическое лицо, наркотические средства, административное взыскание, производство, административно-процессуальные сроки.

Sayenko S.I. Administrative responsibility of juridical persons for the offences in the sphere of drug circulation. – *Manuscript*.

The dissertation for getting the degree of the candidate of juridical sciences on specialty 12.00.07. – administrative law and process; financial law; informational law. – Lugansk State University of Internal Affairs, Lugansk, 2007.

The thesis is devoted to the theoretical, legislative and practical problems of administrative responsibility of the juridical persons for the sphere of drug and psychotropic substances circulation. The types of cases were analyzed and the effective system of the administrative charge which may be used to the persons mentioned for the offences committed is outlined. The peculiarities of the statute maintaining, the matters and structure of the proceedings for the administrative offences committed by the juridical persons in the sphere of drug and psychotropic substances are researched, the status of the participants is overviewed. The proposals to improve the legislative regulation of the material and procedural basis of the administrative charge of the juridical persons were defined; the concrete changes and additions to the legislature of Ukraine were proposed.

Key words: administrative offence, administrative responsibility, juridical person, drugs, administrative charge, proceeding, administrative and procedural terms.